

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ
ΕΝΙΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ ΑΣΤΕΡΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΜΑΣΕΙΑΣ

Υ Π Ο
ΔΗΜ. Α. ΔΡΙΤΣΑ, δ. Θ.

Α'. ΓΕΝΙΚΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΑΣΤΕΡΙΟΥ

Αί πληροφορίες περί τοῦ Ἀστερίου εἶναι ἐλάχισται. Κατ' αὐτάς οὗτος ἦτο σύγχρονος τῶν μεγάλων Καππαδοκῶν¹. Φαίνεται σχεδὸν βέβαιον ὅτι ὁ Ἀστέριος ἔζησεν εἰς τὴν Χαλκηδὸνα πρὶν ἐκλεγῆ ἐπίσκοπος, ὅτε καὶ ἔγραψε τὴν «εἰς μαρτύριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἔκφρασιν», ἐπηρεασμένος ἴσως ἀπὸ τὸν Δημοσθένην, τοῦ ὁποίου τὸν περὶ στεφάνου λόγον πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀναγνώσει². Ὁ τόπος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστος. Διετέλεσεν ἐπίσκοπος Ἀμασείας τοῦ Πόντου (ca 380-390 μ.χ.). Τὰ περὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἀστερίου ὡς ἐπισκόπου εἶναι σχεδὸν ἐντελῶς ἄγνωστα. Ἐμμέσους σχετικὰς πληροφορίας δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν ἐκ τῶν διασωθέντων λόγων αὐτοῦ. Ἐν αὐτοῖς ὁ ἱερός συγγραφεὺς δεικνύει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἠθικοπνευματικὴν ζωὴν τῶν πιστῶν, ὑπεραμύνεται δὲ ἐνθέρμως τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν πίστεως.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ Ἀστερίου παρατηροῦμεν ὅτι ἔτυχεν εὐρείας παιδείσεως. Ἦτο βαθὺς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ δὴ καὶ τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἰδιαίτεραν συμπάθειαν ἐδείκνυε πρὸς τὴν ἑλληνιστικὴν φιλοσοφικὴν ἠθικὴν, στωικὴν καὶ κυνικὴν³. Τοῦτο συνάγεται κυρίως ἐκ τῶν ἐγκωμιαστικῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ. Ἀναφέρων τὴν ἀφορμὴν τῆς συγγραφῆς τῆς Ἐκφράσεως εἰς τὸ μαρτύριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας λέγει ὅτι, ἕνεκα κοπώσεως ἐκ τῆς μελέτης τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους

1. Γ. Μ π ε μ η, Ἀστέριος ὁ Ἀμασείας, ἐν Θ.Η.Ε. 3, 409-410.

2. C. D a t e m a, Asterius of Amasea, Homilies I-XIV, text, introduction and notes, Leiden, E. J. Brill, 1970, p. XXI.

3. A. B r e t z, Studien und Texte zu Asterios von Amaseia, Texte und Untersuchungen, t. 40.1, Leipzig, 1914, σ. 46. Πρβλ. C. D a t e m a, ἔ.ἀ., σ. XXXVIII.

ἐξήλθε τοῦ δωματίου του πρὸς ὀλιγόλεπτον ἀνάπαισιν⁴. Τοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις μαρτυρεῖ τὴν οἰκειότητα αὐτοῦ πρὸς τὰ κλασσικὰ ἑλληνικὰ κείμενα. Ὡς οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ συγγραφεῖς οὕτω καὶ ὁ Ἀστέριος ἦτο μαθητὴς τῶν ἐλλήνων ρητόρων καὶ φιλοσόφων. Ὁ φιλολογικὸς-ρητορικὸς ὄπλισμός αὐτοῦ ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρὸς πρὸς ὀρθὴν διατύπωσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ διδασκαλίαν τῶν πιστῶν.

Αἱ ὀμιλίαι τοῦ Ἀστερίου ἀποδεικνύουν περιτράνωσ τὴν ρητορικὴν τέχνην, τῆς ὁποίας οὗτος ἦτο κάτοχος. Ποῖος, ὅμως, ἦτο ὁ διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς δι' αὐτόν; Ἀπὸ ἓν ἀπόσπασμα τῶν ὀμιλιῶν αὐτοῦ, σφζόμενον παρὰ τῷ Φωτίῳ, μανθάνομεν ὅτι ἐδιδάχθη αὐτὴν ἀπὸ ἓνα «Σκύθου», δοῦλον Ἀντιοχέως τινός: «γενέσθαι δὲ καὶ μαθητὴν ἑαυτόν, φησὶν ὁ φιλάρετος οὗτος Ἀστέριος, τοῦ ἀργυρωνήτου τούτου Σκύθου· ποῦ δὲ διατρίβοντος ἢ τίνος μαθήματος, οὐ λέγει»⁵. Ἀναμφιβόλως ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἀστερίου ἐξεπαίδευσε καὶ ἤσκησεν αὐτόν εἰς τὴν ρητορικὴν⁶. Αὕτη δὲ ἐκυριάρχει τότε εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀποτελοῦσα σημαντικὸν στάδιον τῆς μορφώσεως⁷. Οἱ λόγοι χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰῶνων ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἑλληνικὴν ρητορικὴν, ἵνα ἐκφράσουν θεολογικὰς σκέψεις διὰ διδασκτικὸς καὶ πολεμικοὺς σκοποὺς. Διὰ τοῦτο ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ θεολογία δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ διαχωρισθοῦν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν πρώτων χριστιανῶν συγγραφέων· εἰς αὐτὰ δὲν ὑποτάσσεται ἡ Θεολογία εἰς τὴν ρητορικὴν, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ τῆς ρητορικῆς ἐκφράζεται ἡ Θεολογία⁸. Ἐξ ἄλλου διὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Βυζαντινῶν ἡ περίτεχος ρητορικὴ ἦτο στοιχεῖον ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ οὐ μόνον διὰ τὴν εὐμενῆ ἀποδοχὴν τοῦ ἔργου καὶ εὐχάριστον ἀνάγνωσιν ὑπὸ τοῦ εὐπαιδευτοῦ ἰδίᾳ φιλομαθοῦς κοινοῦ, ἀλλ' ἐθεωρεῖτο ἅμα ἡ κεκομψευμένη καὶ καλλιλογικὴ τοῦ ὕφους χρῆσις ὡς κύριον μέσον σοβαρᾶς συγγραφικῆς ἐκθέσεως⁹.

4. MPG 40, 334.

5. Φωτίου, Βιβλιοθήκη 271, ed. I. Bekker, Berlin 1824/5, p. 502.

6. C. D'Amico, ἔ. ἀ., σ. XIX.

7. H. I. Marrou, A history of education in antiquity (transl. by G. Lamb, 3rd. edit.), London 1956, p. 265, 283· πρβλ. R. D. Sider, Ancient Rhetoric and the art of Tertullian, Oxford 1971, p. 11.

8. R. M. Grant, Scripture, Rhetoric and Theology in Theophilus, ἐν Vigil. Christ. XIII, 1959, p. 37.

9. Κ. Γ. Μπόνη, Εἰσαγωγή τοῦ Μαλάκη, Τὰ σφζόμενα, τεύχ. Β', Δύο ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τ. ΙΘ, 1948, σ. 520 (16). Εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς τονίζει λίαν προσφυῶς: «πᾶν λογοτεχνικὸν ἔργον δέον ὅπως κρῖνεται οὐχὶ μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικοῦ ἢ πραγματικοῦ περιεχομένου, ἀλλ' ἅμα καὶ ἀπὸ γλωσσοτεχνικῆς, αἰσθητικῆς καὶ καθόλου λογοτεχνικῆς ἀπόψεως». Καὶ ὀλίγον κατωτέρω: «ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ταύτας κρινόμενα καὶ ἀναλυόμενα τὰ γραπτὰ ρητορικὰ μνημεῖα τῶν Βυζαντινῶν θεολόγων καὶ λοιπῶν συγγραφέων, ἐμφανίζονται μὴ στερούμενα λογοτεχνικῆς ἀξίας καὶ ἐπομένως ἀξιόλογα ἐπιτυχοῦς ρητορικῆς τέχνης ἐπιτεύγματα».

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐγκωμιαστικῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ἀστερίου γίνεται φανερά ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ρητορικῆς, τῆς ὁποίας τὰς ἀρχὰς ἀκολουθεῖ καὶ ἐφαρμόζει οὗτος διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ¹⁰. Ὁ ἱερός πατὴρ δὲν ἦτο μόνον κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ δεξιὸς χειριστὴς τῆς ρητορικῆς τέχνης, ἀλλ' ἐγνώρισε καὶ τὴν συγγραφικὴν παραγωγὴν τῶν μεγάλων Καππαδοκῶν Μ. Βασιλείου, Γρηγορίου Νύσσης καὶ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ. Ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν εἰς τὴν ὁμιλητικὴν τέχνην τοῦ Ἀστερίου εἶναι ἀναμφισβήτητος¹¹.

Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἀστερίου ἐσώθησαν δεκαεξὶ ὁμιλίαι, ἐξ ὧν αἱ δέκα εἶναι ἐρμηνευτικαὶ ἡθικοῦ περιεχομένου καὶ αἱ λοιπαὶ ἐξ εἶναι ἐγκωμιαστικά. Ἐξ ὧν αὐτῶν μέχρι πρό τινος εἶχον δημοσιευθῆ αἱ δεκατέσσαρες¹². Αἱ δύο τελευταῖαι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Α. Bretz¹³. Αἱ ὁμιλίαι αὗται, ἕνεκα τῆς θεολογικῆς καὶ φιλολογικῆς τῶν σπουδαιότητος, κατέχουν ἐπιζήλον θέσιν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς καθόλου χριστιανικῆς γραμματείας. Ἐκ τῆς μελέτης τούτων ὁ ἱερός συγγραφεὺς παρουσιάζεται ὡς σοβαρὸς καὶ εὐσεβῆς σπουδαστὴς τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τὴν ὁποίαν ἐρμηνεύει ἐν πνεύματι ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης¹⁴. Ἰδιαιτέρως τονίζομεν τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἀπὸ ἀγιολογικῆς καὶ ἀγιογραφικῆς ἀπόψεως τὸ ἔργον τοῦ Ἀστερίου «εἰς μαρτύριον τῆς πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας ἔκφρασις»¹⁵. Τοῦτο ἐχρησιμοποίησε δις ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος πρὸς θεμελίωσιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ὑπὲρ τῶν εἰκόνων¹⁶.

Ἐκ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασειας Ἀστερίου παραθέτομεν χαρακτηριστικὰ τινὰ ἀποσπάσματα, ταξινομοῦντες ταῦτα εἰς ὁμοιογενεῖς μορφολογικῶς ἐνότητας. Τούτων προηγεῖται ἐπεξηγηματικὴ τις εἰσαγωγή

10. Πρβλ. C. D a t e m a, ἔ.ἀ., σ. XXXVIII. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀρχαιοπρεπὴς προσφώνησις: «Ἄνδρες Χριστιανοί...», Ἀ σ τ ε ρ ί ο υ, Κατὰ πλεονεξίας, MPG 40, 196Α.

11. Πρβλ. C. D a t e m a, ἔ.ἀ., σ. XXIII-XXXI, ἔνθα καὶ παράλληλα κείμενα ἔργων Ἀστερίου καὶ Καππαδοκῶν ἰδὲ καὶ Α. B r e t z, ἔ.ἀ., σ. 72 κ.έ.

12. Ἰδὲ ἐν MPG 40, 155-480 καὶ C. D a t e m a, μνημ. ἔργον.

13. Α. B r e t z, Studien..., σσ. 107-115: «εἰς τοὺς δύο υἱοὺς τοὺς παρὰ τῷ Λουκᾶ» καὶ σσ. 116-121: «εἰς τὸ ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερόν προσέξασθαι» τὸ ἔργον τοῦτο δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκας. Περιληπτικὴν ἀπόδοσιν τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ἀστερίου ἰδέ, Φ ω τ ί ο υ, Βιβλιοθήκη 271, MPG 104 201-224.

14. Πρβλ. ΘΗΕ 3, 410.

15. Ἰδὲ MPG 40, 334-337.

16. Ἰδὲ J. D. M a n s i, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, 13, 16-17 καὶ 308-9. Κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου τῆς «ἐκφράσεως» ἰδὲ F r. H a l k i n, Euphémie de Chalcedoine, Bruxelles 1965.

ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὴν σύνθεσιν καὶ τὸ ρητορικὸν ἐν γένει ὕφος αὐτῶν¹⁷. Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τούτων διάταξις τῶν ἀποσπασμάτων εἰς στίχους οὐδόλως ὑποδηλοῖ ὅτι ταῦτα διεκδικοῦν θέσιν τινὰ εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Παρὰ ταῦτα, νομίζομεν, ὅτι δύνανται ἠτιολογημένως νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὰ κράσπεδα ταύτης. Εἰς αὐτὰ παρατηρεῖται ἔντονος ρυθμικὸς κυματισμὸς οὕτως, ὥστε δυνάμεθα νὰ τὰ χαρακτηρίσωμεν εὐρυθμα, ὡς ἰστάμενα, οὕτως εἰπεῖν, μεταξὺ πεζοῦ καὶ ἐμμέτρου λόγου¹⁸. Δι' αὐτῶν δὲ θὰ ἐπικυρωθοῦν πλήρως τὰ περὶ τῆς ρητορικῆς τέχνης τοῦ Ἀστερίου λεχθέντα.

Ἐκτὸς τῶν ἐν τοῖς ἐπομένοις λεπτομερῶς καὶ μετὰ δειγμάτων παρατεθησομένων ρητορικῶν-ποιητικῶν στοιχείων, ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτοῦ παρατηροῦμεν καὶ τὰ ἀκόλουθα καλολογικὰ σχήματα: Ἀντιθέσεις:

Ἀντιθέσεις: «κατάλιπε λυσσῶντα δῆμον
καὶ ἔλθε πρὸς χορὸν ἀγγέλων»¹⁹
ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐνετάφη,
ὁ νέος ἐτέθη...
ὁ ἄνθρωπος οἰκεῖος, ἐξ ἄλλοτρίου...»²⁰

Γνώμαι: «νηστεία πάσης ἀγαθῆς πράξεως ἀρχηγός»²¹
«μὴ τοῖνον κόπτε προχείρως...
ἀλλ' ἐκπύνει τὴν ἐπιμέλειαν»²².

Εἰκόνες καὶ παρομοιώσεις :

«Σικάπτε τοῖς ἐλέγχοις·
θάλαπε ὡς κόπρω ταῖς παρακλήσεσι·
πότιζε τῇ ἐπηρείᾳ τῶν μαθημάτων»²³
«ἐδέθη ὁ λύκος, ἐσωφρονίσθη ὁ ἄρπαξ,
ἡμερώθη ὁ ἄγριος, ἐβάδιζε πρῶος ὁ τρέχων... (Παῦλος)»²⁴.

17. Περὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους τοῦ Ἀστερίου ἰδὲ E. Skard, Asterios von Amaseia und Asterios der Sophist, in Symbolae Osloenses, t. 20, p. 86-132, Oslo 1940.

18. Ἰδὲ K. Γ. Μπὸν η, Εὐθυμίου Μαλάκη, Τὰ σφζόμενα, Ἀθήναι 1937, σ. 30.

19. MPG 40, 252A.

20. MPG 40, 356C.

21. MPG 40, 377B.

22. MPG 40, 364A.

23. Αὐτόθι.

24. MPG 40, 288C.

Διάνθισις λόγων δι' ἁγιογραφικῶν χωρίων :

«ὄψει τὸν γάμον τῆς Γαλιλαίας καὶ τὰς ὑδρίας·
τὸν παραλυτικόν, τὴν κλίνην ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντα»²⁵.
«τὰς δοκοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις ὀφθαλμοῖς μὴ βλέποντες,
τῶν ἄλλοτρίων ὄψεων ἀποφυσᾶτε τὰ κάρφη»²⁶.

Β'. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ ΤΟΥ ΑΣΤΕΡΙΟΥ

1. Ρητορικὰ ἔρωτήσεις. Αὗται ἀποτελοῦν βασικὸν στοι-
χεῖον τοῦ ρητορικοῦ λόγου, προσδίδουν ἰδιάζουσαν ζωηρότητα εἰς αὐτόν, διε-
γείρουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ ἢ ἀναγνώστου καὶ εἶναι πειστικὰ ἀπο-
δεικτικὰ ἐπιχειρήματα. Ἀπευθυνόμενος ὁ Ἀστέριος εἰς τὸν ἀπομακρύνοντα
τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἐρωτᾷ αὐτόν:

«σὺ δὲ πρὸς τὴν τοῦ βίου κοινωνὸν
οὕτω καταφρονητικῶς ἔχεις,
ὡς πρὸς σκεῦος ἀποπεσόν,
ὡς ἱμάτιον εὐτελὲς ἐν ὀδοιπορίᾳ καταργηθέν,
ἢ κυνιδίου τῶν Μελιττέων ὑποχωρῆσαν οἰκίας...;
καὶ ποῦ ἢ ἐν ἀρχαῖς πεπλασμένη διάθεσις;
ποῦ ἢ ἐπὶ τῆς μιᾶς κοίτης ἀνάπαυσις;»²⁷.
«Βάλλετε, μιαιοὶ, λίθοις τὸν εὐεργέτην;
Τίς γὰρ ὑμᾶς ἐκ πέτρας ἐπότισε;
Βάλλετε τὸν πλαξὶ λιθίνας τὸν βίον ὑμῶν κανονίσαντα;
Βάλλετε τὸν ἐκλεκτὸν λίθον καὶ ἔντιμον,
ὃν Ἡσαίας ὑμῖν προεφήτευσε;»²⁸.

Εἰς τὸ ἐπόμενον ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ ὁ προπαροξυτονισμός, ὁ
ἱερός συγγραφεὺς χρησιμοποιεῖ τὸ ρητορικὸν σχῆμα τῆς ὑποφορᾶς καὶ ἀνθυ-
ποφορᾶς:

«Ἀπὸ τρυφῆς ἐκακώθης;
Νηστεία θεράπευσον τὴν ἀπόλαυσιν.
Ἀκολασία τὴν ψυχὴν ἐβλαψεν;
Σωφροσύνη γενέσθω τῆς ἀρρωστίας φάρμακον.

25. MPG 40, 168AB.

26. MPG 40, 356C.

27. Ἀστερίου, Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πάσαν
αἰτίαν, MPG 40, 236BC.

28. Ἀστερίου, Εἰς τὸν ἐκ κοιλίας τυφλόν, MPG 40, 252A.

Πλεονεξία πολύυλος τὸν νοητὸν εἰργάσατο πυρετόν;
 Ἐλεημοσύνη κενωσάτω τὴν πλησμονήν.
 Καθάρσιον γὰρ τῶν πεπληρωμένων μετάδοσις.
 Ἐβλαψεν ἡμᾶς ἀρπαγὴ τῶν ἀλλοτρίων;
 Ἐπανελθέτω πρὸς τὸν ἴδιον δεσπότην τὸ ἀρπαγμα.
 Ψεῦδος ἡμᾶς ἐγγὺς τῆς ἀπωλείας ἤγαγεν;
 Ἀλήθεια μελετηθεῖσα στησάτω τὸν κίνδυνον»²⁹.

2. Ἐναρξίς συνεχομένων στίχων διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων ἢ ρηματικῶν τύπων (π.χ. τόν, τήν, μή, ἀλλά, μετοχή, προστακτικὴ κ.ά.):

«Ὁφει τὸν γάμον τῆς Γαλιλαίας καὶ τὰς ὑδρίας·
 τὸν παραλυτικόν, τὴν κλίνην ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντα·
 τὸν τυφλὸν τῷ πηλῷ θεραπευόμενον·
 τὴν αἰμορροοῦσαν τοῦ κρασπέδου λαμβανομένην·
 τὴν ἀμαρτωλὸν τοῖς ποσὶ τοῦ Ἰησοῦ προσπίπτουσαν·
 τὸν Λάζαρον ἐκ τοῦ τάφου πρὸς τὴν ζωὴν ὑποστρέφοντα»³⁰.
 «Μὴ γράφε τὸν Χριστόν...
 ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς σου... τὸν ἀσώματον Λόγον περίφερε.
 Μὴ τοῖς ἱματίοις ἔχε τὸν παραλυτικόν·
 ἀλλὰ τὸν κείμενον ἄρρωστον ἐπιζήτησον.
 Μὴ ἰστόρει συνεχῶς τὴν αἰμορροοῦσαν·
 ἀλλὰ χήραν θλιβομένην ἐλέησον...
 Μὴ τὸν Λάζαρον ἐγειρόμενον ἐκ νεκρῶν σκιαγράφει·
 ἀλλὰ τῆς σῆς ἀναστάσεως ἀγαθὴν τὴν ἀπολογία ἐντρέπιζε.
 Μὴ τὸν τυφλὸν ἐπὶ τῆς ἐσθῆτος περίφερε·
 ἀλλὰ τὸν ζῶντα καὶ τῶν ὕψων ἀφηρημένον ταῖς εὐποιταῖς παραμυθοῦ»³¹.
 «Νηστεία τῶν ἀγίων σύντροφος·
 νηστεία πάσης ἀγαθῆς πράξεως ἀρχηγός...
 νηστεύων Ἐλισσαῖος ἤγειρε νεκρὸν καὶ ἐψύχωσε·
 νηστεύων Μωυσῆς εἶδε Θεόν·
 νηστεύων Δανιὴλ τῆς γοητείας καὶ πλάνης τῶν Ἀσσυρίων ἐκράτησε·
 νηστεύων καὶ ὁ Κύριος τοῦ διαβόλου τῶν πειρασμῶν ἠνέσχετο·
 νηστεύοντες καὶ οἱ ἀπόστολοι, τὰς ὑπὲρ τῶν σπουδαίων πραγμάτων
 δεήσεις ἐτέλουν»³².

29. Ἀστεριού, Προτρεπτικὸς περὶ μετανοίας, MPG 40, 368C.

30. Ἀστεριού, Εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον, MPG 40, 168AB.

31. Ἀστεριού, Εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον, MPG 40, 168BC

32. Ἀστεριού, Εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῶν νηστειῶν, MPG 40, 377B.

Ἄνάλυσον τὸν λαὸν ἐπὶ τὸ κριτήριον·
 δὸς ἀρχὴν τῇ δίκῃ, κακῶς τελεσθείσῃ·
 στήσον κρινομένους ψευδωνύμους κριτάς·
 ἐναλλαγῆτω τῶν προστατῶν ἢ τάξεις
 καὶ θεωρεῖτω ἡ γυνὴ τοὺς γέροντας,
 ὡς αὐτὴ πρὸ ὀλίγου θέαμα τῆς πόλεως ἦν.
 Κρῖνον ὁ αἰχμάλωτος τοὺς πολίτας...
 χρῆσον ἅγιον στόμα τῷ Πνεύματι...»³³
 Ἄνάδραμε πρὸς τὴν ἐνθάδε λῆξιν ἐλεύθερος.
 Μετάστηθι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐκ τῆς γῆς.
 Ἄφες τὸ σῶμα τοῖς μαιφόνοις ὡς βρῶμα κυσί.
 Κατάλιπε λυσσῶντα δῆμον
 καὶ ἔλθῃ πρὸς χορὸν ἀγγέλων»³⁴.

3. Ὁ μοιοτέλευτον. Τοῦτο εἶναι προῖον τῆς ρητορικῆς τέχνης ὡς αὕτη ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ρητόρων τῆς κλασσικῆς καὶ τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς. Τὸ ὁμοιοτέλευτον δημιουργεῖ ἔντονον τὸ αἶσθημα τοῦ ρυθμοῦ καὶ προσδίδει ποιητικὴν τινὰ ὑφήν εἰς τὸν λόγον. Εἶναι βασικὸν στοιχεῖον τοῦ εὐρύθμου πεζοῦ λόγου, ὅστις συνδυαζόμενος μετὰ τῆς ἰσοσυλλαβίας, τῆς ὁμοτονίας καὶ τῶν βραχέων ὁμοιομόρφων κώλων, ἐδημιούργησε τὴν ρυθμοτονικὴν ποίησιν³⁵. Τὸ ὁμοιοτέλευτον συχνάκις συνδυάζεται μετὰ τὸν προπαροξυτονισμόν ἢ τὸν παροξυτονισμόν:

ἌΤείχη καρτερὰ τοῖς μηχανήμασι κατασεῖεται
 καὶ πόλεις ἀλίσκονται
 καὶ γυναῖκες ἄγονται
 καὶ παῖδες ἀνδραποδίζονται·
 τέμνεται γῆ καὶ κείρεται
 καὶ τὰ δένδρα πολεμοῦνται»³⁶.
 οὐ γὰρ ὡς πολλοὶ τὴν δικαιοσύνην κατῶρθωσαν·

33. ᾠαστερίου, εἰς τὸν Προφῆτην Δανιὴλ καὶ εἰς τὴν Σωσάνναν, MPG 40, 248A.

34. ᾠαστερίου, Ἐγκώμιον εἰς ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον, MPG 40, 345ABC.

35. Πρβλ. Κ. Κρομβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου), Ἀθήναι 1910, II, 612-3. Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἐκλογή Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξου Ὑμνογραφίας, Ἀθήναι 1949, σ. νβ'-νδ'. E. Norden, Die antike Kunstprosa..., t. II, 843, Stuttgart 1958. Κ. Μητσάκη, Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία, τ. Α', σ. 44, 65, 121-122, κ.λπ. Θεσ/κη 1971.

36. ᾠαστερίου, Κατὰ πλεονεξίας, MPG 40, 212AB.

αὐτῶ δὲ τῷ σώματι τὸν σταυρὸν ἐβάστασαν·
οὐ χρήματα ἐσκόρπισαν,
ἀλλ' αἷμα ἐξέχεον·
οὐ πένητα οἴκτειραν,
ἀλλ' ἑαυτοὺς οὐκ ἠλέησαν·
οὐκ ἐν δεσμοτηρίῳ τὸν κεκακωμένον ἐπεσκέψαντο,
ἀλλ' αὐτοὶ τὰς ἀλύσεις ἐφόρεσαν»³⁷.
«οὐ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ταῦτα δι' ἔργων βοᾷ,
δεικνύσα ἡμῖν τὸν ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ ὑγιαίνοντα,
πρὸ τῆς ἐπιτολῆς τοῦ ἐσπέρου νεκρόν·
καὶ τὸν ἐρρωμένον ἐν τῇ ἐσπέρᾳ
τὴν ἄκτινα τὴν ἐωθινήν οὐ καταλαμβάνοντα·
καὶ ἄλλον μεταξὺ τοῦ ἐσθλεῖν τοῦ ζῆν ἀπολήγοντα;»³⁸.

4. Βραχεῖαι ρυθμικαὶ προτάσεις. Αὗται δημιουργοῦν βαθεῖαν καλαισθητικὴν ἱκανοποίησιν καὶ προκαλοῦν τὸ αἴσθημα τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἁρμονίας. Πλὴν δὲ τοῦ ρυθμοῦ προσδίδουν ἔντονον ζωηρότητα εἰς τὸν λόγον καὶ αἰσθητοποιοῦν ἐμμέτρως τὸ ἰδεολογικὸν τῶν περιεχόμενων. Αἱ βραχεῖαι αὗται μετὰ ρυθμικοῦ κυματισμοῦ προτάσεις ἐχρησιμοποιοῦντο εὐρέως ὑπὸ τῶν πρώτων χριστιανῶν συγγραφέων καὶ τῶν μεγάλων ρητόρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δ' μ.χ. αἰῶνος³⁹.

«Τοῖς οἰκείοις ὁ πλεονέκτης ἐστὶν ἀηδής,
οἰκέταις βαρὺς, | φίλοις ἄχρηστος,
ξένοις δυσέντευκτος, | γείτοσιν ὀχληρὸς,
γυναικὶ μοχθηρὸς σύνοικος,
παίδων φειδωλὸς καὶ μικρολόγος τροφεύς,
ἑαυτοῦ κακὸς ἐπιστάτης,
νύκτωρ φροντίζων, | μεθ' ἡμέραν πεπυκνωμένος...
πάντων εὐθηνούμενος | καὶ στένων ὡς ἐνδεής·
τῶν παρόντων οὐκ ἀπολαύων | καὶ τὰ ἀπόντα ζητῶν·
τοῖς ἰδίοις οὐ κεχρημένος,
ἐποφθαλιμῶν δὲ τοῖς ἄλλοτρίοις»⁴⁰.

37. Ἀστερίου, Εἰς ἀγίους μάρτυρας, MPG 40, 320A.

38. Ἀστερίου, Εἰς τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, MPG 40, 192BC.

39. Πρβλ. Α. Wifstand, The homily of Melito on the Passion, ἐν Vigil. Christ. II, 1948, σσ. 201-223· Ἴδὲ ἡμέτ.: Τὸ συγγραφικὸν ὄψος τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ἐν «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», ΜΣΤ'. 4, 1975, 851-881· Θεόφιλος ὁ Ἀντιοχείας ὡς συγγραφεὺς, ἐν «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», ΜΖ, 1, 1976, 105-113.

40. Ἀστερίου, Κατὰ πλεονεξίας, MPG 40, 201A.

«Μέλος ὑπάρχει, | βοηθός ἐστίν·
 συνεργός εἰς διαγωγὴν τοῦ βίου,
 εἰς παίδων γένεσιν· | νόσων ἐπίκουρος,
 θλίψεων παραμυθία, | φύλαξ τῆς ἐστίας,
 θησαυρός τῶν κτημάτων·
 τὰ αὐτὰ λυπούμενη,
 τὰ αὐτὰ χαίρουσα...»⁴¹
 «Διὰ τοῦτο ἔχω γνῶσιν ἡλίου
 καὶ οὐρανοῦ κόσμον ἔμαθον
 καὶ κάλλος ἀστέρων ἰστόρησα
 καὶ γῆς ὑπόστασιν | καὶ φύσιν θαλάσσης·
 σπερμάτων διαφορὰν | καὶ φυτῶν ποικιλίαν
 καὶ χρωμάτων ποικίλων βαφήν...»⁴².
 «...ὡς σωφροσύνης διδάσκαλον
 καὶ ἀρετῆς μητέρα
 καὶ τροφὸν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ
 καὶ παιδαγωγὸν τῶν ἀτάκτων
 καὶ γαλήνην ψυχῶν
 καὶ εὐστάθειαν βίου
 καὶ εἰρήνην ἔνσπονδον...»⁴³.
 «Ἐδέθη ὁ λύκος | ἐσωφρονίσθη ὁ ἄρπαξ,
 ἡμερώθη ὁ ἄγριος, | ἐβάδιζε πρᾶος ὁ τρέχων,
 ἀπήγετο ὁ μαθητής, | ὁ τῶν μαθητῶν τύραννος»⁴⁴.

5. Παροξυτονισμός. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔχει ἀποτελέσει τὸ ἐπίκεντρον τοῦ γενικωτέρου προβλήματος τῆς ἐξελικτικῆς διαμορφώσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς καὶ ἐντεῦθεν. Ὁ παροξυτονισμός εἶναι ἀποτέλεσμα μακρᾶς διεργασίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διεμορφώθη δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ρητορικῆς καὶ ἄλλων παραγόντων, ἀλλ' ἰδίως ἔνεκα τοῦ κλονισμοῦ τῆς ἀρχαίας προσφῆδίας μὲ ἐπικρατήσιν τοῦ δυναμικοῦ τονισμοῦ⁴⁵. Αἱ ποιητικαὶ ὁμιλῖαι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ὕμνογραφία αὐτῆς ἐπικυροῦν τὴν διαπίστωσιν ταύτην:

41. ᾿Αστερίου, Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ..., MPG 40, 229CD.

42. ᾿Αστερίου, Εἰς τὸν ἐκ κοιλίας τυφλόν, MPG 40, 256C.

43. ᾿Αστερίου, Εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῶν νηστειῶν, MPG 40, 372B.

44. ᾿Αστερίου, Ἐγκώμιον εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον, MPG 40, 288D.

45. Πρβλ. P. M a a s, *Greek metre*, Oxford 1962, σ. 15. Α. Σ κ ι ᾶ, *Στοιχειώδης μετρικὴ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως*, Ἀθήναι 1930, σ. 122-3, σημ. 3, 164· Κ. Μ η τ σ ᾶ κ η, *ἔ.δ.*, σσ. 117-121, ἔνθα πληρεστέρα ἀνάλυσις τοῦ θέματος μετὰ παραδειγμάτων καὶ σχετικῆς βιβλιογραφίας.

«ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐνετάφη,
ὁ νέος ἐτέχθη...
ὁ ἄνθρωπος οἰκεῖος, ἀντ' ἄλλοτρίου,
υἶδς ἀντὶ ξένου, | μύστης ἐκ βεβήλου,
ἅγιος ἐξ ἀσεβοῦς»⁴⁶.
«Μὴ τοίνυν κόπτε προχείρως,
ὁ τὴν τομὴν παρὰ τοῦ Κυρίου ἐπαγομένην καλύειν ὀφείλων,
μηδὲ καταγίνωσκε ταχέως τὴν ἀχρηστείαν·
ἀλλ' ἐκπύνει τὴν ἐπιμέλειαν.
Σμάπτε τοῖς ἐλέγχους·
Θάλαπε ὡς κόπρω ταῖς παρακλήσεσι·
πότιζε τῇ ἐπηρείᾳ τῶν μαθημάτων»⁴⁷.
«Πρὸς ἓνα τῶν ὁμοδούλων ἐλθοῦσα,
δι' ἐκείνου προσάγει τὴν αἵτησιν...
πρέσβευσον ὑπὲρ πάθους καὶ νόσον.
Ἔχων παρρησίαν,
χρῆσον λόγον τοῖς ὁμοδούλοις»⁴⁸.
«ὁ καλέσας ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ὄρωμένην εὐφροσύνην,
ὁ δημιουργήσας ὡς μίαν τὴν πόλιν,
ἀνὴρ ἀπαρχὴ τῶν μαρτύρων,
διδάσκαλος τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ πόνων,
κρηπίς τῆς καλῆς ὁμολογίας...»⁴⁹.
«Ἐκ πολέμων ἐσφίζοντο καινῶς καὶ παρ' ἐλπίδας
καὶ τῷ διδόντι τὴν σωτηρίαν ἠπίστουν·
ἐτρέφοντο τροφαῖς ὑπερβαινούσαις τὴν φύσιν
καὶ τῶν λιματωτῶντων ἦσαν πλέον ἀχάριστοι·
μάννα ὑπεδέχοντό οὐρανόθεν πεμπόμενον
καὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν σκορόδων τε καὶ κρομμύων τὴν δυσωδίαν ἐπό-
θουν»⁵⁰.

6. Π ρ ο π α ρ ο ξ υ τ ο ν ι σ μ ό ς. Εἶναι ἐν ρητορικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον προσδίδει ἔντονον ρυθμικὸν κυματισμὸν εἰς τὸν λόγον. Οὗτος ἐπιτυγχάνεται κυρίως δι' ὁμοιοτελεύτων μετοχῶν καὶ ἄλλων ρηματικῶν τύπων:

«Τὰ γὰρ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς κτήματα
μυρίους ἔχει παρακειμένους τῆς ἀπωλείας κινδύνους·

46. Ἄστερῖου, Προτρεπτικὸς περὶ μετανοίας, MPG 40, 356D.

47. Ἄστερῖου, Προτρεπτικὸς περὶ μετανοίας, MPG 40, 364A.

48. Ἄστερῖου, Εἰς ἀγίους μάρτυρας, MPG 40, 317D.

49. Ἄστερῖου, Ἐγκώμιον εἰς Στέφανον, MPG 40, 340B.

50. Ἄστερῖου, Εἰς τὸν ἐκ κοιλίας τυφλόν, MPG 40, 261A.

ληστάς τοιχωρυχοῦντας,
 τυράννους ἀρπάζοντας,
 καὶ συκοφάντας ἐπιβουλεύοντας·
 Θάλασσαν καταποντίζουσαν
 καὶ γῆν ὑπερρηγνυμένην τοῖς χάσμασιν»⁵¹.
 «...καὶ τὰς γυναῖκας ὡς ἱμάτια εὐκόλως μετενδύμενοι·
 ὡς τὰς παστάδας πολλάκις καὶ ραδίως πηγνύντες,
 ὡς πανηγύρεως ἐργαστήρια·
 οἱ τὰς εὐπορίας γαμοῦντες
 καὶ τὰς γυναῖκας ἐμπορευόμενοι·
 οἱ μικρὸν παροξυνόμενοι
 καὶ εὐθύς τὸ βιβλίον γράφοντες·
 οἱ πολλὰς χήρας ἐν τῷ ζῆν ἔτι καταλιμπάνοντες»⁵².
 «στύλῳ νεφέλης τὴν ἡμέραν ὑπεσκιάζοντο,
 ἵνα μὴ τῇ θερμῇ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος τάλαιπωρήσουσι
 καὶ στύλῳ πυρός ἐν νυκτὶ κατελάμποντο,
 ἄλλον φωστήρα καινὸν παρὰ τὴν σελήνην λαβόντες ἐξαίρετον
 καὶ ὡς οὐδεμιᾶς ἐνεργείας θεϊκῆς ἀπολαύοντες,
 οὕτω καινοὺς καὶ μετεώρους ἐζήτουν θεοὺς εἰσπράττοντες»⁵³.
 «ἐν συναγωγαῖς τοὺς ὑπὸ νόμον ἐπαίδευσεν,
 ἐν ἀγοραῖς τοὺς ἔθνικοὺς προσεκτᾶτο·
 καὶ ποικίλος ἦν τῶν ἀγαθῶν διδάσκαλος,
 Θεοῦ γινῶσιν ἐμφανίζων τὴν καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον,
 ἠθικῆς ἀρετῆς κανόνας θεσμοθετῶν ἀκριβεῖς,
 ἀπελαύνων πόρρω τῶν ἀνθρώπων χορείας
 καὶ μέθην καὶ πᾶσαν τὴν ἀκόλουθον ἡδυπάθειαν,
 ἧ μάλιστα καὶ τὸ πλήθος ἅπαν καὶ ὁ τότε βασιλεὺς ἐνείχετο»⁵⁴.
 «Οὕτω τὰς ἐπιστήμας μανθάνομεν·
 οὕτω τὰς τέχνας ἐκπαιδευόμεθα,
 λόγῳ πρότερον πρὸς τὴν μάθησιν ἐναγόμενοι,
 εἶτα χειρὶ τῇ πείρᾳ τὴν ἀμυδρὰν κρατύνοντες...
 βλέπω τὸν κηπουρὸν τὸ ἐπιτήδευμα,
 τὸν ἀπλαστον τὴν ψυχὴν, τὸν φιλόξενον,
 τὸν τῆς παραλίας ἐξαίρετον,
 τὸν τῆς μεσογείου εὐεργέτην,

51. ᾽Αστερίου, Κατὰ πλεονεξίας, MPG 40, 213D.

52. ᾽Αστερίου, Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπων..., MPG 40, 228D.

53. ᾽Αστερίου, Εἰς τὸν ἐκ κοιλίας τυφλόν, MPG 40, 260D-261A.

54. ᾽Αστερίου, Ἐγκώμιον εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον, MPG 40, 297D.

τῶν ἁγίων τὸν ἅγιον
καὶ τῶν δεδοξασμένων διὰ χριστὸν ἐνδοξότερον»⁵⁵.
«τὰς δοκοῦς ἐν τοῖς ἰδίοις ὀφθαλμοῖς μὴ βλέποντες,
τῶν ἀλλοτρίων ὕψεων ἀποφυσᾶτε τὰ κάρφη·
καὶ τὰ βαρύτερα φορτία τοῖς ἄλλοις δεσμεύοντες,
περινοστεῖτε βαρεῖς κριταὶ καὶ ἀσθενεῖς ἀχθοφόροι,
τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ προλαμβάνοντες
καὶ τοῦ κριτοῦ τὴν ἀπόφασιν προαρπάζοντες»⁵⁶.

ANTI EPILOGOY

Ἡ σύντομος αὕτη μορφολογικὴ ἐπισκόπησις τῶν ὀμιλιῶν τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασειᾶς Ἀστερίου ἔδειξεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀριότητα τῆς παιδείσεως καὶ τῆς ρητορικῆς δεξιότητος τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν γλωσσικὴν ὁμοιογένειαν καὶ συνέχειαν τῶν συγγραφῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, ρητόρων ἢ ὑμνογράφων. Δικαίως, ἐπομένως, ὁ Ἀστέριος δύναται νὰ καταλάβῃ περίοπτον θέσιν εἰς τὴν χορείαν ἐκείνων, αἱ δὲ ὀμιλῆαι αὐτοῦ νὰ τεθοῦν εἰς σημεῖον παράλληλον πρὸς τὰς ὀμιλῆας τῶν Μεγάλων Καππαδοκῶν καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ συνοπτικὴ αὕτη μελέτη ἄς θεωρηθῇ ὡς μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν φιλολογικὴν θεώρησιν τοῦ σημαντικοῦ τομέως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας, ἥτοι τῶν ρητορικῶν ἔργων τῶν Χριστιανῶν λογίων καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων.

55. Ἀστερίου, Ἐγκώμιον εἰς ἱερομάρτυρα Φωκᾶν, MPG 40, 301A, 304A.

56. Ἀστερίου, Προτρεπτικὸς περὶ μετανοίας, MPG 40, 356C.